

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ

Szellemi helyzetünk

Mostani szellemi helyzetünkkel amolyan felemás viszonyban lévén többnyire tanács-talanul tekintünk széjjel: maradt valami alaktalanul is nyomasztó a közérzetben, abban a közérzetben, amely az emberi emancipáció nagy bizánci elbeszélésével a háta mögött valahogy mégis felszabadultabb horizontokat remélt. Most, amikor ittlétünk valóságos kérdéseit fogalmazhatnánk, (noha jónéhány évtizedet késtünk ezzel is), még akár el-szomorító is lehet, hogy a megszólítható gondolkodás mintái mélyebbről rajzolódnak elénk, mint azt jobb pillanatokban remélni lehetett: a nemzeti sértettség nagy monológja mellett ott a nyelvi és szellemi otthonlét értelmét tagadó szemfényvesztés minden ma-radványa is. Jelszó, jelvény és posztbolshevik hőzöngés sokasodásában nem annyira ez a felszín aggasztó igazán, mint inkább annak mind kétségtelegebb megmutatkozása, hogy az Európára tekintő gondolkodás szerkezetében az Európán-kívüliség tapasztalata maradt a meghatározó minőség. Ezért azután amit a jelenből megértünk, azt többnyire az elmúlt negyven év nyomorúsága diktálta észjárással értjük meg. S ebben az a reménytelen, hogy talán nem is észleljük, a válaszainkban ott hordott szemlélet-mód mennyire inkább önmagát leplezi le, mintsem gondolkodásunk valóságos feltéte-lezettségét. Mert a mi mai feleleteink nagy többsége bizony nem tanúskodik többről, mint hogy kérdéseink nem találtak rá a kor valóságos kérdéseire: s alighanem mind-addig az utolsó, a háború előtti, úgy-ahogy ép (noha már akkor sokban elhibázott) kommunikáció képleteit termeljük újra, amíg Európát Peking felől, a liberalizmust a Blum-tézisekből, a Pártból párt(ok)ba való átállást pedig a totalitarizmus álorcájának 68-as lehulltából próbáljuk megérteni.

Nincs mit csodálkozni azon sem, hogy ma itt sűrűsödnek az irodalmi írás legjobban eladható kérdései is: egy-egy artistikus mutatóvannal még, úgy tűnik, ideig-óráig új legitimációkra lehet szert tenni. De remélhetőleg csupán addig, amíg a nagy színjátékok elcsendesültével egyszerre csak újból a hivatásból megalkotott szóé lesz a természetes elsőbbség. Mert a sorssal összekötött írás nem ismeri a konvertita színjáték eltervezett-ségét. Inkább olyan meglepetés, mint a váratlanul megtalált jó kérdés, melyre válaszolni tud a kor. Ahogyan Márai írta: „Csak az az írás méltó emberhez, melynek minden során érzik a meglepetés: a létezés és a teremtes meglepetése, valamilyen félelmes várakozás. Ez az írás, mely alkot, mely kezdetben volt, mint az Ige. A többi csak irodalom.”